

ВПЛИВ КРИЗИ НА ДІЯЛЬНІСТЬ БУДІВЕЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ

IMPACT OF CRISIS ON CONSTRUCTION ENTERPRISES

Проведене дослідження виявило негативний вплив сучасних економічних умов на діяльність будівельних підприємств. Досліджено класифікацію криз та причини їх виникнення. Розглянуто джерела виникнення факторів кризи для будівельних підприємств. Виявлено вплив кризи на кожному етапі життєвого циклу підприємства. Наведено основні напрями, що можуть використовуватися при кризовому стані з метою запобігання банкрутства.

Ключові слова: криза, економічна діагностика, фінансовий стан підприємства, будівельне підприємство, банкрутство, бізнес-план.

Проведенное исследование выявило негативное влияние современных экономических условий на деятельность строительных предприятий. Исследована классификация кризисов и причины их возникновения. Рассмотрены источники возникновения факторов кризиса для строительных предприятий. Выявлено влияние кризиса на каж-

дом этапе жизненного цикла предприятия. Приведены основные направления, которые могут использоваться при кризисном состоянии с целью предотвращения банкротства.

Ключевые слова: кризис, экономическая диагностика, финансовое состояние предприятия, строительное предприятие, банкротство, бизнес-план.

The conducted research has revealed negative influence of modern economic conditions on activity of the building enterprises. The classification of crises and the causes of their occurrence are investigated. The sources of the origin of the crisis factors for construction enterprises are considered. The impact of the crisis at every stage of the enterprise's life cycle is revealed. The basic directions which can be used at a crisis condition with the purpose of prevention of bankruptcy are resulted.

Key words: crisis, economic diagnostics, financial condition of the enterprise, construction company, bankruptcy, business plan.

УДК 332.146.2

Петрищенко Н.А.

к.е.н., старший викладач кафедри економіки підприємства
Одеська державна академія будівництва та архітектури

Постановка проблеми. Сучасні умови функціонування підприємств будівельної галузі в Україні є несприятливими. Значний вплив на формування такої ситуації здійснили нестабільність загальної економічної системи, мінливість політичних, економічних та соціальних факторів. Тому актуальності набуває дослідження факторів, що призводять до кризових ситуацій на підприємствах, та санаційних заходів, що можуть використовуватися.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Дослідження походження фінансових криз та варіанти їх діагностування на підприємстві проводилося в роботах О.О. Терещенко, І.В. Кривов'язюк, А.А.Касьяненко [1], Л.О. Лігоненко, О.М. Скібіцького. Вагомий внесок у дослідження факторів кризи внесли Е. Альтман, У. Бівер, Я. Вишнякова, Т. Маравовська, А.Слободянюк [2]. Дослідження фаз та етапів кризи проводили Судакова О.І. [3], Проноза П.В., Хаустова В.Є., Білошурський М.В.[4] та інші.

Постановка завдання. Метою дослідження є аналіз впливу негативних факторів, які супроводжують кризовий стан на будівельних підприємствах в різних фазах існування.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Промислові підприємства України знаходяться у скрутному становищі. Причини цього полягають у трансформаційних процесах, які відбуваються в економіці країни. Економічна нестабільність та зміни в законодавстві, загальний курс держави на євроінтеграцію сприяють перебудові стратегічних планів підприємств, переорієнтуванню виробництва до нових критеріїв якості. Такі зміни потребують значних капітальних вкладень, інноваційного підходу в стратегіях подальшого розвитку. Однак, нестабільність зовнішнього оточення призводить

до скорочення інвестиційної активності, браку фінансових ресурсів для впровадження реформаційних заходів. Як наслідок, гальмуються процеси оновлення основних засобів виробництва, диверсифікація виробничих процесів. Стратегічні орієнтири підприємств будівельної галузі зміщуються з напрямку інноваційного розвитку та підвищення конкурентоспроможності до стратегій виживання, запобігання банкрутства.

Так за даними Держкомстату, за січень-вересень 2016 року 33,6% підприємств, що працюють у сфері будівництва, отримали збитки. У 2015 році частка підприємств, що отримали збитки, складала 28,9% [5].

Таким чином, найбільш актуальними для підприємств будівельного комплексу є підтримка фінансової стабільності і ліквідності, запобігання кризових ситуацій, банкрутства.

Кризовий стан на будівельних підприємствах ідентичний кризі на будь-якому виробничому підприємстві. Криза для господарюючого суб'єкта означає дисбаланс між різними видами діяльності та грошовими потоками, відсутністю фінансових ресурсів не тільки для інвестиційної діяльності, а й для реалізації поточних проектів, оновлення виробничих потужностей або підтримки їх в належному стані.

Дослідження основних ознак кризи виявило, що криза на рівні підприємства може бути наступних видів:

– стратегічна криза, що характеризується поступовим зруйнуванням виробничого потенціалу, орієнтацією підприємства на короткострокові перспективи отримання прибутку без довгострокових стратегій;

– криза росту – господарюючий суб'єкт не досягає поставлених цілей щодо отримання прибутку, подолання вступних бар'єрів ринку, рівня реалізації товарів чи послуг та інше;

– криза прибутковості – на підприємстві витрати перевищують доходи, спостерігається втрата капіталу;

– криза ліквідності – підприємство не здатне за допомогою своїх активів погасити свої заборгованості, що призводить до високої фінансової залежності, втрати платоспроможності;

– криза ліквідації – відсутність можливостей щодо проведення санаційних заходів, банкрутство, можлива ліквідація підприємства.

Класифікацію фаз кризи досліджували як іноземні науковці, так і вітчизняні. Так Тюріна Н.М. характеризує кризові фази наступним чином [6]:

– фаза, що безпосередньо не загрожує функціонуванню підприємства (за умови впровадження антикризових стратегій);

– фаза, що загрожує подальшому існуванню підприємства та потребує негайного проведення фінансової санації;

– кризовий стан, що не сумісний з існуванням підприємства та призводить до його ліквідації.

З огляду на аспекти визначення стадій кризових явищ [7], кризи можна класифікувати так:

1) криза, що насувається повільно. Ситуація на підприємстві поступово погіршується, виявляються ознаки кризи, однак, управлінський персонал їх ігнорує або не реагує належним чином;

2) поступово зростаюча криза. Ознаки кризи виявляються в зовнішньому оточенні підприємства, однак, негативні наслідки поки не відбиваються на діяльності;

3) раптова криза. Найчастіше не пов'язана з безпосередньою діяльністю підприємства, викликана форс-мажорними обставинами, світовими кризами чи кризою на рівні держави, тобто, різким погіршенням економічної ситуації.

Для будівельних організації більшість тверджень є справедливими, але слід відзначити наступні розбіжності. Більшість криз на вказаних підприємствах з одного боку можна передбачити, оскільки будівельна галузь тісно пов'язана з іншими галузями та залежна від їх розвитку та платоспроможності. Також є пряма залежність від соціальних стандартів країни, розвитку державно-приватних партнерств та рівня добробуту громадян. Тобто, якщо загальний економічний стан у країні погіршується, то першими мають очікувати негативний вплив і перші ознаки кризи організації, що виробляють будівельну продукцію.

Джерела виникнення факторів кризи для будівельних підприємств відображено на рис. 1.

Своєчасне реагування на перші ознаки кризи та прийняття економічно доцільних заходів сприятимуть полегшенню виходу з кризи. Однак, відсут-

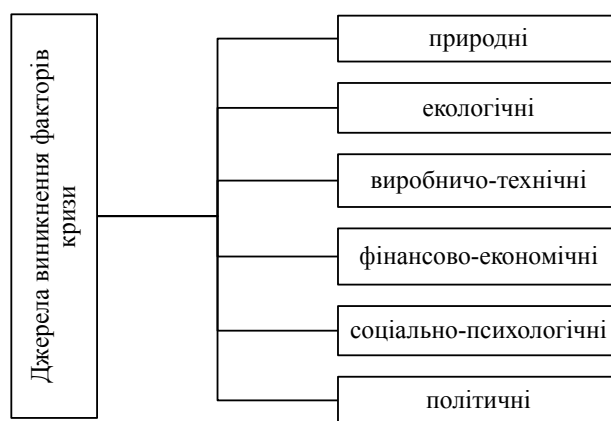

Рис. 1. Джерела виникнення факторів кризи на будівельних підприємств

ність комплексної діагностики діяльності підприємства не дозволяє звернути увагу керівництва на первинні ознаки кризової ситуації, що у свою чергу призводить до поступового погіршення ситуації.

До того ж важливим чинником у досягненні позитивних результатів і виходу з кризової ситуації слід визначити виявлення причин її настання.

За думкою Манжос Н.Б., причини кризи – явища, події у діяльності банку, внаслідок яких з'являються симптоми, а далі і фактори кризи. Відомо, що будь-яка кризова ситуація у банку може бути спричинена різкою зміною зовнішніх і внутрішніх умов діяльності установи, внаслідок чого вона стає неспроможною стабільно функціонувати та виконувати свої основні функції. Причини кризи визначають її властивості, характер перетікання і наслідки для банку та банківської системи і економіки в цілому [8].

Причини кризи стимулюють посилення впливу одних факторів і ослаблення інших. Основним завданням антикризового регулювання є стимулювання посилення позитивних факторів і ослаблення негативних факторів.

Значну роль при плануванні санаційних заходів та в антикризовому менеджменті має розробка бізнес-планів, які повинні враховувати особливості ризиків, які притаманні саме будівельній галузі.

Успіх і невдачі діяльності підприємств необхідно розглядати, як взаємодію цілого ряду факторів: зовнішніх (на них підприємство не може впливати або вплив дуже слабкий), внутрішніх (залежать від організації роботи самого підприємства). Можливість підприємства пристосуватися до змін технічних, економічних та соціальних факторів – гарантія його виживання і процвітання.

Стосовно будівельних підприємств, перелік факторів слід доповнити. У таблиці 1 представлені основні фактори виникнення кризових ситуацій і банкрутства, які адаптовані до особливостей будівельних підприємств.

Перелічені фактори можуть впливати поодиночки, але для більшості підприємств, що працю-

Основні фактори, що впливають на виникнення кризових ситуацій та банкрутства на будівельних підприємствах

Зовнішні фактори	Внутрішні фактори
Демографічна ситуація	Стратегія, цілі та принципи підприємства
Стан розвитку культури	Організація маркетингу та збуту
Стан розвитку науки та техніки	Рівень витрат
Політична нестабільність	Виробничий потенціал
Фінансова, кредитна та податкова політика держави	Потенціал керівництва
Інфляція	Стимулювання та мотивування праці
Рівень доходів населення	Диспропорції розвитку
Фінансовий стан підприємства-боржника	Рівень розвитку енерго- та ресурсозбереження

ють у будівельному бізнесі, більш характерним є комплекс із зовнішніх та внутрішніх факторів, взаємозв'язок яких призводить до виникнення кризи на підприємстві.

Дослідники, які вивчали виникнення та розвиток кризи, виявили, що загроза кризи супроводжує будь-яке підприємство, що функціонує на певному ринку, на кожному етапі його життєвого циклу.

На етапі створення підприємства визначається політика і місія, розроблюються концепція функціонування та шляхи досягнення цілей, формуються стратегії. Цей етап найбільш сприятливий для настання кризи. Дослідження науковців стверджують, що до другого етапу не доходять 20-30% підприємств. Виникнення криз на цьому етапі може бути викликано такими причинами, як: обмеженість ресурсів (фінансових, матеріальних, трудових); велика залежність від ринкової кон'юнктури; низькі кредитні можливості; некомпетентність керівництва.

На етапі становлення товар чи послуг виводяться на ринок, що супроводжується значними витратами та низьким рівнем прибутку. Вхідження на ринок теж пов'язано зі значними ризиками, які спираються як на зовнішні фактори: внутрішні цикли розвитку економіки, політичні та соціальні фактори, так і на внутрішні: недостатнє технічне забезпечення, брак виробничих потужностей, недоліки стратегій вхідження на ринок. За дослідженнями науковців, на даному етапі відсоток невдач складає від 40 до 80%.

Етап розвитку (підйому) характеризується сприйняттям товару і зростанням прибутку. На цьому етапі підприємство можна вважати зрілим, у нього створюється стійке становище на ринку. Конкурентоспроможність його продукції та послуг висока, технологія виробництва повністю освоєна. Кризовими точками тут можуть стати технологічні та організаційні переваги конкурентів. Зростання закінчується вищою точкою (пік). Можливі два варіанти – реорганізація підприємства та виробництво нової продукції, що призведе до опинення на першій чи другій стадії або скорочення виробництва та занепаду.

Після досягнення вищої точки найбільш часто відбувається скорочення обсягів реалізації, а прибуток поступово знижується у зв'язку зі збільшенням витрат на захист товару від конкурентів. Причинами, що сприяють кризі, є: звуження частини ринку; великі недовантаження потужностей; стабільний асортимент продукції; відсутність якісних маркетингових досліджень; неможливість вдосконалення продукції.

П'ятий етап називається леталентним. Він характеризується припиненням існування підприємства, що пов'язано з неможливістю його ефективного функціонування. Саме на цьому етапі керівники підприємства починають звертати увагу на антикризові програми, але обмеженість часу та швидка втрата конкурентних позицій на ринку призводять до припинення діяльності організації.

Загальна антикризова програма будівельного підприємства має складатися з наступних заходів:

1. На стадії виникнення підприємства та його становлення:

- моніторинг загальної економічної ситуації в країні, тенденцій подальшої динаміки;
- детальний огляд ринку товарів, які готуються до випуску;
- дослідження існуючих конкурентів;
- ретельне маркетингове дослідження ринку, на якій планується впровадження товару, розробка маркетингової стратегії відповідно до отриманих результатів;
- розробка стратегії просування товару на ринку, концепції ціноутворення;
- аналітичний огляд та обрання постачальників, конкурентів та клієнтів;
- розробка якісного бізнес-плану щодо реалізації проекту.

2. На стадії розвитку та у найвищій точці рекомендовано наступні дії:

- підтримка конкурентоздатності продукції, її якості; освоєння нових сегментів ринку;
- використання нових каналів збуту, налагодження логістичних схем;
- залучення нових користувачів продукції;
- розробка бізнес-плану щодо створення і

впровадження нового товару на ринок для забезпечення ефективного функціонування підприємства.

Стосовно внутрішніх чинників, слід відзначити необхідність ефективного використання оборотних активів: відстежувати розмір запасів та грошових ресурсів, дебіторської заборгованості з метою уникнення заморожування коштів; оптимізувати обсяги продажу, дослідити розмір необхідних витрат на рекламу.

3. На стадії занепаду підприємству необхідно:

- розробити санаційний бізнес-план щодо раціонального використання наявних ресурсів, у тому числі продажу невикористаного обладнання і матеріалів;

- провести реорганізацію або перепрофілювання виробництва;

- впроваджувати новітні форми і методи в організації праці на виробництві та інше.

Також необхідно мінімізувати кредиторську заборгованість, забезпечити фінансову стабільність та ліквідність.

Висновки з проведеного дослідження.

Загальний стан економіки країни слід визнати незадовільним. Високий рівень нестабільності, мінливість зовнішнього оточення негативно впливає на діяльність та фінансову стабільність підприємств будівельного комплексу. Тому актуальності набуває постійний моніторинг економічного стану підприємства, комплексної діагностики його діяльності з метою виявлення перших ознак кризи та прийняття доцільних заходів, які економічно обґрунтовані. Тобто, необхідно застосування антикризових стратегій та заходів на кожному етапі розвитку підприємства. За допомогою своєчасних та вірних управлінських рішень господарюючий суб'єкт може уникнути кризи, не допустити занепаду виробництва.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. А.О. Касьянова. Огляд стадій життєвого циклу кризи на підприємстві у вітчизняній та зарубіжній літературі. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sworld.com.ua/simpoz4/19.pdf>

2. Мараховська Т.М., Слободянюк А.В. Фінансова криза на підприємстві: симптоми та фактори, що її спричиняють [Електронний ресурс] / Мараховська Т.М., Слободянюк А.В.. – 2010. – Режим доступу до ресурсу: http://www.rusnauka.com/11_EISN_2010/Economics/64239.doc.htm

3. Судакова О.І. Експрес-діагностика фінансової кризи підприємства // Матеріали за 5-а міжнародна научна практична конференція, «Настоящи

изследования», – 2009, – Том 3. – Икономики. София. «Бял ГРАД-БГ» ООД – С. 81-82.

4. Білошурський М.В. Деякі особливості діагностики кризового стану підприємства // Актуальні проблеми економіки. – 2005. – № 3. – С. 85–89.

5. Фінансові результати підприємств до оподаткування за видами економічної діяльності [Електронний ресурс] // Державна служба статистики України. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

6. Тюріна Н.М. Антикризове управління. – Н.М. Тюріна, Н.С. Карвацка, І.В. Грабовська – Київ : Центр учбової літератури, 2012. – 430 с.

7. Bernstein J.L. Manager's Guide to Crisis Management. – J. Bernstein, B. Bonafede. – McGraw Hill. – NY, 2012. – 172 p.

8. Манжос С. Б. Дослідження основних елементів розвитку кризи у банку / С. Б. Манжос // Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. – 2013. – Вип. 10. – С. 393-398.

REFERENCES:

1. A.O. Kasianova. Ohliad stadii zhyttievoho tsykladu kryzy na pidpriemstvi u vitchyznianiі ta zarubizhnii literaturi. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://sworld.com.ua/simpoz4/19.pdf>

2. Marakhovska T.M., Slobodianiuk A.V. Finansova kryza na pidpriemstvi: symptomy ta faktory, shcho yii sprychyniaiuť [Elektronnyi resurs] / Marakhovska T.M., Slobodianiuk A.V.. – 2010. – Rezhym dostupu do resursu: http://www.rusnauka.com/11_EISN_2010/Economics/64239.doc.htm

3. Sudakova O.I. Ekspres-diahnostyka finansovoi kryzy pidpriemstva // Materyaly za 5-a mezhdunarodna nauchna praktychna konferentsyia, «Nastoiashchy yzsledvanyia», – 2009, – Tom 3. – Ykonomyky. Sofyia. «Bial HRAD-BH» OOD – S. 81-82.

4. Biloshurskyi M.V. Deiaki osoblyvosti diahnostyky kryzovoho stanu pidpriemstva // Aktualni problemy ekonomiky. – 2005. – # 3. – S. 85–89.

5. Finansovi rezultaty pidpriemstv do opodatkuвання za vydamy ekonomichnoi diialnosti [Elektronnyi resurs] // Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. – 2016. – Rezhym dostupu do resursu: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

6. Tiurina N.M. Antykryzove upravlinnia. – N.M. Tiurina, N.S. Karvatska, I.V. Hrabovska – Kyiv : Tsentr uchbovoi literatury, 2012. – 430 s.

7. Bernstein J.L. Managers Guide to Crisis Management. – J. Bernstein, B. Bonafede. – McGraw Hill. – NY, 2012. – 172 p.

8. Manzhos S. B. Doslidzhennia osnovnykh elementiv rozvytku kryzy u banku / S. B. Manzhos // Naukovi zapysky Lvivskoho universytetu biznesu ta prava. – 2013. – Vyp. 10. – S. 393-398.

Petryshchenko N.A. Candidate of Economic Sciences,
Senior Instructor at Department of Economics of Enterprise,
Odessa State Academy of Construction and Architecture**IMPACT OF CRISIS ON CONSTRUCTION ENTERPRISES**

The conducted research has revealed negative influence of modern economic conditions on activity of the building enterprises. Industrial enterprises of Ukraine are in a difficult situation. The reasons for this lie in the transformation processes that take place in the country's economy.

Economic instability and changes in legislation, the general course of the state for European integration contribute to the restructuring of strategic plans of enterprises. The processes of renewal of the basic means of production, diversification of production processes are inhibited. The strategic orientations of the construction industry enterprises are shifting in direction from innovative development and increasing competitiveness to the survival strategy, prevention of bankruptcy.

The analysis of statistical data of construction enterprises is conducted, almost 30% of them have a loss in the current year. The crisis in the construction industry is largely identical to the crisis situation in other enterprises. However, there are features of functioning that are associated with specific risks.

The article analyses gives examples of the classification of the crisis. An analysis of the reasons that can cause a crisis in construction companies which analysed. The main factors are listed.

The impact of the crisis at every stage of the enterprise's life cycle is analysed. The basic directions which can be used at a crisis condition with the purpose of prevention of bankruptcy are resulted.

There is a direct dependence of the development of construction companies and the development of public-private partnership. It is necessary to apply anti-crisis strategies and measures at every stage of the enterprise development. With the help of timely and correct management decisions, an economic entity can avoid a crisis, prevent the production from decaying.